

Radnóti Zsuzsa

A nagyszabású drámai életmű

– befejezetlenül –

A különben lassan mozduló és lassan befogadó magyar színházi életben váratlan gyorsasággal, mondhatni evidens természetességgel kezdődött Térey János drámaírói befogadása. Még hozzá visszhangos felütéssel, teljességgel szokatlan, szabálytalan körülmények között, két jelentős alkotó, Térey János és Mundruczó Kornél egymásra találásával.

Térey János megírja első drámai alkotását, a *Nibelung-lakóparkot*, ezt a monumentális trilógiát (egy előjátékkal), a wagneri mítosz parafrázisát, még pontosabban, egy újrafogalmazott, napjainkban játszódó átíratot (2003–2005). Mundruczó Kornél pedig megrendezi 2004-ben első színházi előadását, Térey trilógiájának harmadik részét, a *Hagen avagy a gyűlöletbeszéd* című „katasztrófajátékot”.

Az előadás meghökkentően különleges színhelye a Budavári Sziklakórház volt, amely a háború alatt kórháznak lett felkészítve, majd az előadás előtt föld alatti kiállítóhelyként funkcionált. Az előadás itt, a katakombák járataiban zajlott, egy idegenvezető segítségével, majd ismét megszólalt néhány évvel később (2008) a Lipót (Ideg- és Elmegyógyintézet) elhagyott falai között.

Mundruczó a készülő előadásról: „Remélem, a több mint négyórás előadás felkavarja a hazai színházi életet, féltéglával dobja meg a *Cselédeket* (Genet: *Cselédek*. A szerk.), a nyolcvan *Sirályt*. (...) Térey műve egy különleges minőségű szöveg, valójában

nem is színdarab: sokkal közelebb áll *Az ember tragédiájához*, mint egy hagyományos drámához.”

Térey János: „A terv megfogalmazásakor arra törekedtem, hogy a könyv valamilyen szinten olyan világkölteményt idézzon fel, mint a *Faust*, a *Peer Gynt* vagy Mickiewicz *Ősök* című nagy poémája, vagyis egy komplett világberendezkedés fölött szerettem volna szemlét tartani. (...) Két évvel ezelőtt fejeztem be az első változatot, és akkor ismertem meg Kornélt, ami, azt hiszem, egy nagyon fontos találkozás volt, észrevételei, gondolatai ugyanis erősen hatottak a végleges verzió kidolgozásában. (...)”

Nagy szellemi és művészi találkozás volt a két alkotónak, távlatos lehetőségekkel. De soha többé nem adódott erre alkalom. Ehhez sokkal nagyobb perspektívájú színházi lehetőségek és színházi élet kellett volna, mint ami itthon a rendelkezésükre állt.

A közös munka nem is, de Térey János nagy formátumú drámaírói életműve folytatódott tovább. Sűrű egymásutánban születtek a művek és előadásaik is.

A *Nibelung-lakópark* előadásának a színhelye, a *Kazamatáknak* pedig a témája volt provokatív, nagy vihart kavarva. A Papp Andrással közösen írt tragédia Gothár Péter rendezésében, a Katona József Színházban került színre, 2006-ban. Az 1956-os forradalom súlyosan vitatott epizódjáról, a Köztársaság téri vérengzésről beszélt az író, a szélsőséges társadalmi

helyzetek tömegmozgásainak lélektanát kutatva és foglalva drámai keretek közé, a shakespeare-i jelenetépítkező dramaturgiát követve.

Spiró György írta a 2016-os kötetmegjelenés ajánló-szövegében: „Ez a forradalom első igazán irodalmi ábrázolása, mert ideológiamentesen, a napi politikától függetlenül csak és kizárólag emberi magatartásokat, indulatokat és érzelmeket mutat be, vagyis a szó igazi értelmében filozofikus. Nagyszabású és rémisztő mű, olyan, mint az ember.”

A nemcsak vitákat, hanem indulatokat is kiváltó bemutató után egy évvel, 2007-ben, a Radnóti Színház máris jelentkezett egy új Térey-opusszal, Bagossy László rendezésében, *Asztalízene* címmel.

Ez az új bemutató megerősítette, hogy írója egy új, sajátosan egyedi és eredeti színpadi nyelvezetet teremtett, amely bravúros természetességgel olvasztja egymásba a hétköznapi és az emelkedett, jambikus versbeszédet.

A színhely az *Asztalízene*-ben elegáns budai étterem egy forgalmas estén, ahol a fővárosi középosztály és a művészvilág elitje találkozik, randevúzik, filozofál, eszik-iszik, eszmét és információt cserél, felismerhetően a 2007-es év kezdetén. Egy este története, sugárzóan jelen idejű játékként elmesélve, amelyben egzisztenciák, sorsok, szerelmek tárulnak fel, miközben vészjóslo háttérként felde reng a súlyos emlékű 2006-os év két tragikus össznemzeti eseménye: az augusztus 20-i, vihar sújtotta tűzijáték és a tv-székház előtt csúcsoadó politikai zavargások visszfénye. Provokatív erejű, provokatívan kortárs drámaszöveg, írója semmit sem törődött azzal, hogy esetleg az idő múlásával darabja bizonyos szegmenseiben idejétmúlttá válhat. Elegáns

írói megoldással azonban távolságtartást komponált, amivel, ha időben nem is, de a valós eseményekkel térben távolságot teremtett, mert azok a Duna túloldalán zajlottak, Pesten. A háttér azonban háttér marad, mert a mű ennél sokkal több. Egy korszak életérzésének, „feelingjének”, szorongásos állapotának, a magyar valóságnak írói sűrítőmánya, a 20–21. századi budapesti polgári drámairodalom váratlan erővel megszólaló, a konkrét jelen időt tükröző folytatása, pontosabban a műfaj korszerű felelevenítése, sőt elmélyítése. „Azt mondják, elképzelhetetlen egy e századi drámai költemény? Pláne színpadon? Azt mondom: van időm, utánajárok. (...) A hagyományos közeg eltűnte után, nem írható többé vérbeli polgári színjáték magyarul? És most mégis egy jelen időben és Magyarországon játszódó, úgynevezett »polgári« drámára gondoltam. Nem társadalmi tablót kívánok festeni, ezúttal egyedül a középosztálybeli értelmiség érdekel (...)” – írta szerzője a kötetmegjelenés utószavaként, és a sikeres színpadi játék bebizonyította, valóban létezik polgárság, budapesti polgárság, csak teljesen más köntösben, szellemben jelenik meg, mint elődei.

A tízes évtized további éveiben néhány, felkérésre született dráma, drámakíséret, regényadaptáció születik (*Protokoll, Paulus, Jeremiás avagy az isten hidege, Epifánia királynő*), majd 2017-ben *A legkisebb jégkorszak*, amely hasonlóan néhány előbbi munkájához, saját verses regényéből készült saját adaptáció. Ez utóbbit azért kell hangsúlyozni, mert ez a jelentős színpadi formáció már nem konkrét színházi vagy személyes rendezői felkérésre született, hanem magányos alkotás, és ez is máig a be nem mutatott Térey-színművek közé

tartozik. Egy felolvasása volt csupán Szombathelyen, Dúró Győző dramaturg közreműködésével.

Az író mintha az *Asztalízene* kamara-kompozíciót ültetné át nagyzenekarra ebben „a közeljövőben bekövetkező jégkorszakban” – ahogy írja, ebben az ironikusra hangolt magyar horror világdramában, a természeti és politikai, társadalmi katasztrófák légkörében, „a kedves vezető”, a miniszterelnök elleni halálos merénylettel súlyosbítva. A dráma politikai, erkölcsi, viselkedési hátterét, légkörét és szereplőit Térey a szocialisták és a jobboldali éra tapasztalataiból összegyűrve alkotta meg hibrid vonásokat felmutató uralkodói rendszerként. Mindent előnt a hó, a hó és a jég birodalma veszi át az uralmat, mint egy Tarkovszkij-látomásban, csak nem misztikus, hanem szatirikus erővel. A monumentális mű színhelye szintén Budapest, de nem egy vendéglő, mint az *Asztalízene*ben, hanem az egész városra, sőt európai méretekre is kitágítva, a legfelső politikai elit-körök színhelyein, „az édes élet” villáiban, privát történetek kuszaságát felvonultatva a miniszterelnöktől a bárénekesnőig, hol a miniszterelnöki rezidencia fogadótermeiben, hol elegáns tetőteraszokon vagy a befagyott Dunán, hol a meggyilkolt miniszterelnök temetésén, hol a szélsőjobb csőcselék hadiszállásán, ott, ahol az elnök elleni merényletet készítik elő. És a végén a sikeres akció után, horrorisztikus látomásba fordulva, riasztóan valóságos helyszínen, a Bajor Gizi Színházmúzeumban folytatódik, illetve fejeződik be az ámokfutás; a nacionalista, fundamentalista „Magyar Cserkelők” sikeres merényletük után innen elindulva akarják megtámadni a regnáló rendszert. Tervük azonban kudarcba fullad, és a kom-

mandósok rohama elsodorja őket. A színházmúzeum helyén csupán halottak és füstölgő romok maradnak, szimbolizálva egy kultúra elpusztulását, egy korszak végét.

S mindeközben a nyelvi kompozíció, nyíltan és íróilag felvállaltan, minden elemében megőrzi és felismerhetően rekonstruálja a jelenkori magyar közéleti, politikai retorikát, a magabiztos, lekezelő vezetői kliktúra attitűdjét, életstratégiáját, lehengető, agresszív, fölényes kormányzási stílusát, majd a következő sorokban váratlan, könnyed, mondhatni, elegáns költői váltással rajzol álomszerűen látomásos képeket, színhelyeket.

A cselekmény a nagyszabás és kisszerűség ingamozgásában halad előre, a kiforrott jambikus versbeszéddel, a hétköznapiság és a sűrített költőiség kettősségében. Klasszikus, drámatörténeti elődei a 19–20. századi világdramák, feldereng Vörösmarty vagy Mickiewicz egykori monumentalitása vagy a 20. századi szintén lengyel Gombrowicz dráma-poémái, és Spiró György tragédiája is, *A békecsászár*.

Az utolsó színházi alkotás, a *Lót avagy Szodomában zöldebb a fű* viszont színre került, és a körülményekhez képest méltó módon, mert az író ugyan nem tekintette befejezettnek, mégis némi szövegkiegészítéssel, hozzányúlással (Nádasdy Ádám érzékeny restaurálásában), Kovalik Balázs pontosan értelmezett rendezésében méltó módon színre került az Örkeny Színházban, 2019-ben. E színpadi szövegben írója visszatért az *Asztalízene* szigorúbb szerkezetéhez, szerkesztéséhez. A bibliai történetet felhasználva Lót és családjának sorsát beszéli el, ahogy isteni parancsra el kell hagyniuk Szodomát, az egzisztenciálisan biztos létformájukat. Lót

idegenként települt le Szodomában, nehezen ugyan, de megtalálta a beilleszkedés lehetőségeit, az otthonosság érzetét, nem feledve soha előző életét, de a városból való kiűzetésével (pontosabban az Isten által küldött két angyal általi kivezetésével) elveszíti önmagát. A történet kezdetén, mikor Lót befogadja az angyalokat, kérdéseikre beszél önmagáról is, egykori érkezéséről Szodomába és akkori lelkiállapotairól. A sorokban elrejtve, a szöveg mélyében feltételezhető egy erőteljes személyes hangvétel is,

mégpedig Térey János szülővárosának, Debrecennek elhagyása, az új otthon megteremtésének, a budapesti beilleszkedés kezdeti stádiumának emlékei, tapasztalatai, egzisztenciális konfliktusai, kudarcai és sikerei is.

Térey János már nincs közöttünk, már nem folytatódhat ez a nagyszabású drámai életmű. Befejezetlen maradt. A színház dolga lesz, pontosabban lenne majd, hogy ezt a befejezetlenséget megszüntesse, és ezt a hiányt lehetőségei és képességei szerint kitöltse.

Az írás első megjelenése: a Parnasszus folyóirat 2020-as őszi számában.

